

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INVESTITSION IQLIMINING NAZARIY ASOSLARI

Shukurov Nurbek Akbarovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 19.08.2025

Revised: 20.08.2025

Accepted: 21.08.2025

KALIT SO'ZLAR:

*investment, investment
flow, investment
attractiveness, capital,
foreign investment,
domestic investment.*

Ushbu ilmiy tahliliy materialda investitsiya tushunchasi, uning mazmun-mohiyati, turli iqtisodchi olimlar tomonidan berilgan ta'riflar, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va xalqaro nazariy qarashlar asosida izohlangan. Investitsiya – bu daromad yoki ijtimoiy samara olish maqsadida moddiy, nomoddiy va intellektual boyliklarga kiritiladigan mablag'lar bo'lib, u mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining asosiy omillaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Turli manbalarda investitsiya kapital qo'yilmasi, zaxira, aktivlarga mablag' sarflash, ishlab chiqarishni kengaytirish yoki xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish vositasi sifatida talqin etilgan. O'zbekiston qonunchiligida esa investitsiya – iqtisodiy va boshqa faoliyat obyektlariga kiritiladigan moddiy, nomoddiy ne'matlar va ularga doir huquqlar sifatida belgilanadi.

Investitsiya siyosati mamlakatning iqtisodiy rivojlanishini muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanib, iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida unga yangicha yondashuv talab qilinadi.

“Investitsiya” atamasi lotin tilidagi “invest” so'zidan kelib chiqqan bo'lib “qo'yish”, “mablag'ni safarbar etish”, “kapital qo'yilmasi” ma'nosini bildiradi. Keng ma'noda investitsiya mablag'ni ko'paytirib va qaytarib olish maqsadida kapitalni safarbar etishni

anglatadi. Ko'pgina hollarda "investitsiya" tushunchasi iqtisodiy va boshqa faoliyat obyektlariga kiritiladigan moddiy va nomoddiy ne'matlar hamda ularga doir huquqlar tarzida ta'riflanadi (<http://www.biznes-daily.uz/ru/gazeta-birja/43765-xorijiy-invtitsiyalar--iqtisodiyot-tayanchi>).

Bugungi kunda investitsiya keng qamrovli tushuncha bo'lib, turli obyektlarga, ijtimoiy – iqtisodiy loyihalarni moliyalashtirish uchun iqtisodiy foyda va ijtimoiy samara olishni ko'zlab, mamlakat ichkarisida yoki boshqa xorijiy davlatga kiritiladigan uzoq muddatli kapital qo'yilmadir.

O'zbekiston Respublikasining 1998 yil 24 dekabrda qabul qilingan "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonunida "investitsiyalar – iqtisodiy va boshqa faoliyat obyektlariga kiritiladigan moddiy va nomoddiy ne'matlar hamda ularga doir huquqlar" (O'zbekiston Respublikasining "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonuni O'zbekistonning yangi qonunlari. – Toshkent: Adolat, 1999. – B. 13) deb ta'rif beriladi.

Iqtisodchi olimlardan U.F.Sharp o'zining «Investitsiya» darsligida «Investitsiyalar kelgusida qiymatlik olish maqsadida hozirgi vaqtda muayyan qiymatlikdan voz kechishdir», - deb ta'riflaydi (U.Sharp, G.Aleksandr, Dj.Beyli. Investitsiya, Per. S. Ang.-M.: "Infra". 2000. 979 b.). Ushbu olimning fikricha «Investitsiyalash» atamasini quyidagicha sharhlaydi: «Kelajakda foyda olish uchun bugun puldan ajralishdir» va «real yoki moliyaviy aktivlarga investitsiyalash mumkin», - deb hisoblaydi.

Iqtisodchi olim K.Eklundning fikricha esa «investitsiya – bu kelajakda ko'proq iste'mol qilish sharoitiga ega bo'lish uchun ertangi kunga qoldirilgan narsa. Uning bir qismi hozirda ishlatilmasdan zaxiraga qoldiriladigan iste'mol buyumlari bo'lib, boshqa qismi esa bu ishlab chiqarishni kengaytirishga yo'naltirilgan resurslardir» (Klas Eklund. Effektivnaya ekonomika: Shvedskaya model. M. "Ekonomika" 1991, 96 s.). Bu ta'rif «kapital qo'yilmalarga» berilgan ta'rifga ko'proq mos tushadi.

J.Keyns "Bandlik, foiz va pulning umumiy nazariyasi" kitobida "Investitsiya – ishlab chiqarish davri davomida paydo bo'lgan kapital qo'yilma qiymatining joriy o'sishidir. Bu o'sha davrdagi foydaning iste'mol uchun ishlatilmagan qismi hisoblanadi" (Keyns Dj. M. Obshaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg : per. s angl. -M: Gelios ARV, 1999. -352 c.) deb ta'rif beradi.

Iqtisodchi olim P. Samuelsonning fikriga ko'ra, investitsiyalash daromadlarni joriy iste'mol uchun ishlatmasdan, ularni kelajakda ko'proq foyda olib, faoliyatni kengaytirish uchun sarflashdir (Samuelson Pol.A. Ekonomika : Izdanie 15-ye. Per. s angl. -M: Binom - KnoRus, 1999. -800 c.).

L.Dj.Gitman, M.L.Djonklarning “Investitsiyalash asoslari” monografiyasida “Investitsiya – kapitalni joylashtirish usuli bo‘lib, u foyda qiymatini saqlab turishi va (yoki) uning o‘lishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi kerak” (Gitman, Lorens Dj. Основы инвестирования : Учебное пособие Пер.с англ. -М: ДЕЛО , 1997. -1008 с.) deyiladi. N.S.Guskov, S.S.Guseriev va boshqalarning “Investitsiyalar, ularni jalb etish formalari va metodlari” darsligida “Investitsiya va kapital qo‘yilmalar sinonim bo‘lib, ularga investorlar tomonidan foyda olish maqsadida kiritiladigan mulkiy va intellektual boyliklarning hamma ko‘rinishlari kiradi” (Guskov N. S., Guseriev S.S i dr. Investitsii. Formy i metody ix privilecheniya. M., 2001.) deyiladi.

N.V.Igoshinning “Investitsiyalar” darsligida “Investitsiyalar – sanoat, qishloq xo‘jaligi, transport va xalq xo‘jaligining boshqa tarmoqlariga uzoq muddatli kapital qo‘yilma ko‘rinishida kiritiladigan sarflarning yig‘indisidir” (Igoshin N.V. Investitsii. Organizatsiya upravleniya i finansirovanie : Учебное пособие -М: Финансы, ЮНИТИ, 2000. -413 с.), deb ta‘riflanadi.

Rossiyalik olim A.M.Margolin “Investitsiyalar” darsligida “Investitsiyalar – pul mablag‘lari, maqsadli bank jamg‘armalari, qimmatli qog‘ozlar, texnologiyalar, mashina, asosiy vositalar va boshqa mulk ko‘rinishidagi kapital qo‘yilmalarni, shuningdek, pul qiymatiga ega bo‘lgan mulkiy va nomulkiy huquqlarni investorning strategik maqsadlarini ko‘zlab ishlab chiqarish va boshqa faoliyat obyektlariga kiritishdir” (Margolin. A.M. Investitsii. M.: RAGS, 2006. – S. 464.), deb ta‘riflaydi.

«Экономика: принципы, проблемы и политика» darsligida investitsiya tushunchasi «investitsiya (investment) – bu moddiy zaxiralarning ko‘payishi, ishlab chiqarish vositalarining jamg‘arilishi va ishlab chiqarishga xarajatlardir» deb ta‘riflangan. Ularning fikricha investitsiyalarni barqaror rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda eng muhim omillardan biri sifatida baholaydilar (Экономика: принципы, проблемы и политика: Учебник / Макконнелл К.Р., Бру С.Л., Флинн Ш.М., - 19-ye izd., angl. - М.: NIS INFRA-M, 2017. - 1028 с.).

Rossiyalik iqtisodchi olim Ye.V.Mixaylova va L.L.Igoninalar tomonidan berilgan ta‘riflar umumiy va sodda qilib tushuntirilgan bo‘lib, bozor iqtisodiyoti manfaatlariga mos talqin qilingan. Xususan, Ye.V.Mixaylova investitsiya tushunchasini «investitsiyalar – kelajakda daromad yoki ijtimoiy samara olish maqsadida kapitalni har qanday shaklda qo‘yish sifatida ifodalanadi», deb ta‘riflagan (Mixaylova E. A., Orlova L. N. Экономическая оценка инвестиций: Учебное пособие. – Рыбинск: РГТА, 2008. – 176 с.).

L.L.Igonina esa o'zining «Investitsii» nomli o'quv qo'llanmasida «investitsiya – bu investor tomonidan resurslarni maqsadli sarflash hisobiga foyda olishga yo'naltirilgan jarayondir», deb ta'riflagan (Igonina L.L. Investitsii. M.: Ekonomist', 2005. — 478 s.). Masalan, A.Emelyanov hududlarda sarflangan investitsiyalar samaradorligiga salbiy ta'sir etuvchi asosiy omil sifatida baholar o'rtasidagi nomutanosiblikni ko'rsatadi (Emelyanov A. Strukturnaya perestroyka: seli i rezultaty//Ekonomist. – Moskva, 2008. - №2. - S. 88.).

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlardan D.G'.G'ozibekov va T.M.Qoralievlar investitsiyani daromad (foyda) yoki ijtimoiy samara keltiradigan va tadbirkorlik, ishbilarmonlikning davlat tomonidan ta'qiqlanmagan faoliyatlariga jalb qilinadigan barcha turdagi mulkiy va intellektual boyliklar deb ta'riflaydilar (G'ozibekov D.G'. Investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari. T. “Moliya” nashriyoti. 2003, 26 b.).

Shuningdek, «Investitsiya faoliyati to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasining Qonunida «investitsiya iqtisodiy va boshqa faoliyat obyektlariga kiritiladigan moddiy va nomoddiy ne'matlar hamda ularga doir huquqlar», deb ta'riflangan. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, «investitsiya» atamasining juda keng tushunchaga ega ekanligidan kelib chiqib, investitsiyasiga ta'rif berayotganda sohaning barcha jihatlarini umumlash tirgan holda quyidagicha ta'rif berish lozim: «Investitsiya – investor tomonidan ma'lum muddatga moddiy-texnik va intellektual boyliklarga sarflangan mablag'lar asosida kelajakda foyda olish tushuniladi».

Investitsiya mohiyatini aks ettiruvchi ushbu ta'rifga binoan, hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida investor ma'lum muddatga moddiy-texnik va intellektual boyliklarni sarflashi natijasida kelajakda foyda olishi, turli sohalarini iqtisodiy-moliyaviy o'sishini ta'minlaydi. Bu o'z o'rnida O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.Karimovning «Investitsiya sohasi mamlakatning iqtisodiy mustaqilligini, barqarorligini ta'minlaydi va xalq xo'jaligini barcha tarmoqlarining jadal o'sishi, bo'lg'usi yuksalishning muhim poydevori bo'lib xizmat qiladi», - deb ta'kidlagan fikriga mos keladi (Karimov I.A. Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz faravonligini yanada yuksaltirishdir. – Toshkent, “O'zbekiston”, 2010. – 65 b.). Investitsiya iqtisodiyot holatini tavsiflovchi «asosiy birlamchi» elementi degan xulosa qilish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yefimova O.V. Finansoviy analiz: sovremenniy instrumentariy dlya prinyatiya ekonomisheskix resheniy. /usheb./ O.V. Yefimova. - 5-ye izd., ispr. - M.: Omega-L, 2014. - 348s.

2. Kazakova N.A. Finansoviy analiz. /usheb i praktikum / N.A. Kazakova. - M.: Yurayt, 2014. - 539 s.
3. Brealey R.A., Mers S.S. Principles of sorporate finance. McGraw-Hill, 2003.
4. Kumri Nomozova. Organizational and esonomis modeling of the system of interregional industrial sooperation as a sontrol object. Proseedings of the 7th International Sonferense on Future Networks and Distributed Systems. 2023. – p. 333-343.
5. Kumri Isoyevna Nomozova. Problems of sesurity of esonomis and esologisal systems in the sountries of the sentral Asian Region. International Sonferense on Next Generation Wired/Wireless Networking. 2023. – p. 177-195.
6. Kumri Nomozova. Evolyusiya teorii predprinimatelskogo riska v rabotax vidayushixsya ushenix proshlogo. Peredovaya ekonomika i pedagogisheskie texnologii. 2025. – s. 581-587.
7. Nomozova Qumri Isoevna. Tadbirkorlik faoliyati bilan bog‘liq risklarni sug‘urta vositasida boshqarish usullari. Straxovoy rinok Uzbekistana. 2024. - 4-7 b.
8. Kumri Nomozova. Mikrostraxovanie kak innovatsionniy mexanizm upravleniya riskami malogo biznesa. Ekonomisheskoe razvitie i analiz, 2024. - s. 338-345.
9. Qumri Nomozova. Biznes risklarini sug‘urtalash: zamonaviy sharoitlarda asosiy turlari va ularning xususiyatlari. Moliya va bank ishi. 2024. – 44-48 b.
10. Qumri Nomozova. Moliyaviy hisobotlar va ularni tuzish va auditorlik tekshiruvdan o‘tkazishning uslubiy jihatlarini rivojlantirish. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. 2024.
11. Qumri Nomozova. O‘zbekistonda tadbirkorlik tavakkalshiliklari sug‘urtasini rivojlantirish istiqbollari. Straxovoy rinok Uzbekistana. 2024. – 7-10 b.
12. B.E.Toshmurodova Korporativ moliya strategiyasi– T.: “Iqtisod- moliya”, 2013. – 128 b.
13. Vahobov A.V., Malikov T.S. MoliY. Darslik. – T.: “Sharq”, 2010. – 804 b.
14. Van Xorn D.K. Osnovi upravleniya finansami/ D.K.Van Xorn; Per.s angl.; Gl. red. serii Y.V.Sokolov. -M: Finansi i statistika, 1996. - 800 s: il.
15. Publis Finance: A Sontemporary Applisation of Theory to Polisy, Tenth Edition. David N. Hyman. 2010, 2011 South-Western, Sengage Learning
16. Malikov T., Jalilov P. Byudjet-soliq siyosati. – T.: “Akademnashr”, 2011. – 472 b.